

Horváth László Imre

Ringó Ikaruszon

Miért működnek költészetként Lovasi András egyes dalszövegei?

Ironikus verseskötetek

Generációk egyik legfontosabb közös élménye a Kispál és a Borz zenekar ismerete, nélkülözhetetlen adalék a huszonegyedik századi, főleg ezredfordulós magyarságtudat komplexitásához (ahogy a Cseh-Bereményi életmű a huszadik századiéhoz). Ez az írás összeszed néhány olyan aspektust, ami Lovasi András dalszöveg-világának költészeti jelleget ad.

Érhető, hogy Lovasi nem tartja magát költőnek, egy ilyen szerep nyílt felvételével azonnal nevéssé válna, mint ahogy azt egyes példák már megmutatták a magyar közéletben. A műfaj pedig popzene, a tiszta ironia visz ki a táncparkettre, kizárólag lassú, „elegáns tűnődés”-t nem lehet írni. A gyönyörködtetésre való elszántságot Lovasi sokszor direktben kimondva is megtagadja, témául választva ezt az aktust, szinte erre vonatkozó recepciósztétikai tanulmányorozatot képezve sok dalával¹. Magyarán a művészetről való véleménye, hogy kiröhögi, amikor csak bírja. Legtöbbször sikerül is neki, és elvileg ez a tipikus Kispál és a borz-hatás és világkép. Ez azért érdekes, mert ennek éppen az ellenkezője igaz. A zenekar lényege a tucatjával szállított tartalmilag-érzelmileg súlyos, fontos dalok, szövegek, melyekben nagyon is el van szánva a gyönyörködtetés.

A dalok tudatosan hatnak egymásra, egy-egy album kész versciklus vagy olykor, ha elég erős motívumrendszere van (pl. *Ágy, asztal, tévé; Bálnák ki a partra*) akkor kötet-értékű is képes lenni. Összességében egységes, egyedi, eredeti szövegvilágról beszélhetünk.

Saját motívumrendszer

Az ironia mellett látványos következetes motívumrendszere: tenger, autó, állat, tévé, rét, hajó stb. Alapvető vagy alapvetővé tett dolgok. Alapvetőből olyat választ, aminek használata bibliai (pl. „állat”, úgy általában), vagy modern költői világokat felidéző (pl. „tenger” József Attila, Pilinszky). Másfelől direkten, az említett iróniából fakadóan kifejezetten profán, költészetellenes jelenségeket is választ motívumnak (pl. tévé, autó²), ez régi posztmodern trükk, disszonanciával emel a téten és nagyobb (átélhetőbbet, meglepőbbet) mond. Egy harmadik motívum-regiszter a vidéki élet profán megnyilvánulásai, leginkább a disznóvágás témaköréből szemezgetve. Ami lenyűgöző, mert bőven valós kockázatvállalás esztétikai szempontból, mégis költői végeredmény születik belőle, a magyar lakosság zömének gyerekkori személyes élménye a disznóvágás és világa: a mi Madeleine-süteményünk bizony a zsír, erre Lovasi szövegíróként rájött, így hát ő a mi Proustunk.

¹ Én is azt szeretném, Neked nem, „Mialatt az ég stb. A kiscsillag zenekar” szövegeiben még hangsúlyosabb ez a gesztus.

² A Nincs nagy baj című dal Kemény István regényét, a Kedves ismeretlent juttathatja eszünkbe, ott a főhős apja az udvaron egy kibelezett autóröncson dolgozik, időgépet szerel belőle, tulajdonképpen a saját elméjét és létét a kocsiból, ami magára a regény/versírásra is találó allegória.

Korszerű tánczene – zsoltárok és sámándalok

A Prae 2006./3 számában Pap Balázs és S. Laczkó András tanulmánya kifejti, hogy Lovasi énekverseket ír (ezzel maga a költői szerepet amúgy tudatosan elrúgó Lovasi is egyetért). Az énekversek a legrégebb és legelemibb költészeti ág, Papék tanulmánya a 16. századi ómagyar költészetet, például Balassit citálja, de az ószövetség énekelt zsoltárait is eszünkbe juttathatja. Főleg protestáns közvetítéssel a zsoltárokon és prófétákon alapul a modern európai költészet. Lovasi a Jelenések könyvét emlegeti³, mint ihletforrást és allegóriarendszert, ami valóban erőteljesen megmutatkozik a szövegeiben, de ez egyben a Jeremiádokat is jelenti, Jeremiás próféta költői prédikálásait, ugyanarról: a világ tönkremegy, minden széttart, szétesik, nincs más lehetőség, csak ezt számba venni.

Az Énekek éneke, a szerelmes zsoltár-ciklus is visszaköszön Lovasi dalszövegeiben. A *rétek halványak* című dal tipikus példa erre. Itt is működik a profanizálás, nőm, autóm, „hajamban ujjaid, mint városi galambok” - a galamb tipikus ószövetségi kép, a városi galambbal, az Énekek éneke modern verzióját kapjuk, némileg szorongató szerelmes idillt. A „letérdelni nincs idő” is érdekes sor, direktben vallásos aktus (még ha a vallás megtagadásáról is van szó). Az egész szövegvilágon végigkövethető a vallással kapcsolatos küszködés, viszonyke-resés. Vonnegut hasonló ateista: folyton Istenről beszél. Isten direktben is gyakori vendége Lovasi dalainak (az ördöggel együtt). A vallásos lírának is lényege, motorja a kétség, jelene-tesében a kétségbeesésig jutó elhagyatottság-érzés a leghatásosabb⁴, Lovasinál ez mintha állandósult volna, az intenzív érzés látvája már megkövesedett, ez az egész világ, ez a jelen, ezt lakjuk, a közönyös, zavartan vihogós vágyakozás – valami Istenre, aki esetleg szeret (vagy hiteles szerelemre, ami ugyanaz). Ez az állandósult világvége szociológiai véleménye is a dalszerzőnek a konkrét valóságról, sajnos nagyon is pontos vélemény.

Ez a világ a lelkek nyomasztó rezervátuma. Lovasi egyik legszebb húzása néhány dalában az indiánok megidézése. A Rezervátom című dal tinglitanglira hangszerelt popszámának szövege, benne a bölény-hasonlat, ami vicces, láttatóan önironikus, de jobban belegondolva letaglózóan szomorú, hiszen az indiánok mellett a bölényeket is kiirtották a fehér telepesek („Így megy ez.”). Lovasinál a nagydarabság amúgy is mindig az esendőség, a kiszolgáltatottság szinonimája ld. „magányra ítélt nagydarabok vagyunk⁵” Az Egy az egybe (csak maga) című dal kiteljesíti az indián-tematikát, egy Parti Nagy Lajos vershez hasonlóan építkezve a zárlatban. A metafora itt ki van tágítva két bombasztikus kulturális fogalomra, nem is társítja, ütközteti őket: a meghitt, gyerekkort idéző, ártatlan öreg Téalapó és a félvilági indián kísértet, ami felidézi az észak-amerikai bennszülöttek általános tragédiáját, és kultúrájuk, létük kísértet-jellegét, valamint a témáról való megszólalás egyetlen lehetőségét, az elrévedt sámános szellemidézést, ami Közép-Európában is az underground énekköltészet alaptónu-sa.

Lovasi szövegeiben is jól kimutatható ez a beatet felidéző vonás (ha zömmel ironikusra hangszerelve is) és felsorolós technika. Ez nagyon ősi költői eszköz, nemcsak a görögök használták eposzaikban mint seregszemlét, a zsoltárirók is alkalmazták, Walt Whitman támasztotta fel és tette védjegyévé, tőle pedig az amerikai beatköltészet vette át, vegyük csak Ginsberg Üvöltését. Általában a már elveszett dolgokat veszi számba, ez azért is erős,

³ Ld. Lévai Balázs: Lovasi – Idáig tudom a történetet, Libri, 2014., 211-212. o.

⁴ Ld. Keresztes Szent János, a legnagyobb spanyol költő verse, „A lélek sötét éjszakája”. Pilinszky szerint a Passió legmegrendítőbb pillanata, amikor Jézus elkiáltja magát: „Miért hagytál el engem?”. Arisztotelész szerint a félelem, az együttérzés és a szájalom vezet katarzishoz, az Istentől való elhagyatottság ábrázolásában mindhárom bőven megtalálható.

⁵ (Tiszai pu.)

mert neki magának így nem kell jelen lennie. Ő maga is mindig halott indián, általános alany énekverseiben, mindegy, hogy mint ember még létezik, megszólalása félvilági és az is marad.

Bogarak és költők

Kényszer, érdek, ösztönélet című dalban a finom impresszionizmus használata rendkívül erős képi hatást alakít ki. Délre menni eleve impresszionista gesztus, még ha nem bennszülött lányok vagy cédrusfák festésére szólít, csak a tenger festésére, egy szállodaszobában, ami ugye egész más. A „tenger, öregember, mégis a lábad közé megy be a sodra”, egyrészt, mint egy görög mítosz, ahol az isten böllenkedik, a vers leleplezi magát, hogy nőt szólít meg, másrészt olyan ügyes fogalmi játék, ötlet, amivel nem véletlen idézi fel megint József Attilát. Ennek a dalnak zárlatát képezik a bogarak, általában is fontos Lovasi vonzódása az alantas organizmusok (bogár, légy, darázs, méh, szúnyog) iránt. Nagy világépítő felsorolásainak állandó részei, mert kihagyhatatlan részei a teremtésnek is, egyben ironikusan az ember jelentőségét felszabadítóan nevetségessé tévő, egyenrangú lények. Tragédia-paródia szerepét töltik be a *Nyár volt, s blúzá a szél* című dalban: „a bogarak, a hangyák/a bőrünkön mászkáltak,/egyet elmorzsoltam/a hasán s hátráltak/a többiek, elhúzva/az egyet, aki meghalt/volt ott szomorúság/a madarak meg egy dalt/ismételgettek”. De itt újabb meghatározó lírai hagyomány is visszaköszön, Assisi Szent Ferenc panteizmusa, amit Whitman szintén továbbvitt, József Attilával együtt (pl. „jön a darázs, jön, megszagol” *Nyár*, „a bogarak, a gyerekek/kipörögnek a napvilágra” *Eszmélet*). Lovasi ugyan erősen profanizál, de ezzel még inkább legitimé teszi, korszerűsíti. Meghatóbbá is válik „ugye milyen jó most, forogni a napon, az arcodon elkent szúnyogtetem, ha akarod a szárnyait rád rakhatom, a tojásait meg majd elültetem” (*Tingli-tangli*). Az együttérzés akár ezekkel a féreglényecskékkel is Lovasi szövegeinek döbbenetes humánus motívumot ad, komoly morális töltetet. Ez pedig talán leginkább jellemző művészi általánosság benne, és szerencsésen a zenekar iránt kialakult rajongás talán legfontosabb alapját képezi. A folyton moralizáló sámánt hallhatják, közben valami ragad a „ne ölj!”-ből⁶. A *Kényszer, érdek...* című dal vége, hogy ne zárd le a halálos sebet, mert ott még néhány bogár iszik, jézusi gesztusnak mondható - Assisi és Whitman, József Attila és Radnóti is őt követte, humánusuk és hasonló panteizmusuk sokszor tükröződik a Lovasi-szövegekben.

A groteszk kifacsartság, bogár-létes torz modern panteizmus természetesen Kafkát is felidézi. Végtelen ironia és a szürreális világok lendületes skiccelése egy-egy dalban – mindez gyönyörűen kapcsolódik a huszadik századi kelet-közép-európai hagyományba. Feltöltve a zenekar iránti rajongást intellektualitással. Az épkézláb magyarságtudatnak meghatározó része a közép-kelet-európai tudat: Hrabal, Kundera, Kafka stb. és citálhatjuk az egész saját háború utáni irodalmunkat is, Lovasi szövegvilága hasonlóan a művészet alapvető, egyben erősen regionális témáit boncolgatja: a magányt, a világ kiüresedését, az emberi lény groteszk elidegenedését, és ahogy mindezen perspektíva a szerelem/szeretet érzésére nagytöltéként hat.

Az impresszionizmus használata más költőinket is beletuszkolja a Kispál és a borz elegánsan hevenyészett laterna magicájába, más korból, más hangulattal. A *Keringő* című dal

⁶ A Gyónás című számban persze a Tízparancsolatból is paródiát csinál, de a panteizmus lényege a dogmák elvetése az élet szentségével szemben, a pukkanzó ironia mögött szív van, mint Vonnegutnál, nem gyilkos közöny, hanem az ellenkezője, afféle éltető ironia.

például Kosztolányi aranyfényét, ezüsttálát, vasvödörét hozza. Lovasi helyenként a legklasszikusabb magyar költői panemorzásokat is idézgeti-forgatja („minden úgy lesz, ahogyan volt” Arany János, „mialatt az ég épp nagyon kék volt” Vörösmarty).

A slam poetry plátói ideája

Nem lehet mondani, hogy Lovasinak nincs érzéke az újdonságok iránt, a *Jutka* című darab gyakorlatilag a slam poetry platóni ideája annak magyarországi elterjedése előtt mintegy húsz évvel. Előadásában háttérbe kerül a zene, mint az *Egy az egyben* a capellájában. A szokásos Jeremiád jelenik meg a szövegben, „Oly korban értem én a tréfát” Radnóti megidézése, aki éppen Ézsaiást idézi meg a Töredék című versében (persze a „vegyen tiszta inget”-tel József Attila is beköszön, mint általában). Lovasi is töredéket ír, a kezdet és a vég egymásba hajlása a népi mondókák (pl. Egy gödölye...) világépítő körköröségét is felidézi. A *Jutka* feltárja virtuóz formai tudását is, elég, ha csak a rímeket, belső rímeket, szójátékokat nézzük, valamint profán képalkotásában költészeti tartalékát: „a lelki világnak/ csontot dobnak olykor,/ s szerelemnek hívják,/ ha kijön a lélek az ólból”. A képzelet és anyagi valóság ütköztetése mellett a gigantikus és a parányi hasonló viszonya is megjelenik: „pár öböl lángol,/ leverem a hamut” (másutt „megrázom a gyufát, felkel a nap” (*Autók a tenger felé*)).

A fiú és a lányok

A nevetségesen köznapi jelenségek saját mitológiává való alakítása a *Jó a világ végéig* című dalban is megfigyelhető. Szokásos világvége, az erdő, mint megváltó, óvó anyaméh-szerű halálsszimbólum, a társadalomból való kivonulás, mint Thoraeu Waldennél „kimentem a vadonba, mert tudatosan akartam élni”. A második versszak szívkamrájában a fiú, a Lovasi líra eklatáns karaktere. Épp alszik, gyomrában étel „halak, savanyú”, fokozhatatlanul materialista jelenség, de mellette kavarnak a „tervek, amiket eltett télre”. Anyag és képzelet ütközik, amit lenyűgöző nyelvi lelemény követ, két sor a kudarc működéséről, „hogy kéne, de aztán mégse,/ hogy kéne, de aztán nem”. Csupasz grammatikai játék: elvileg időben fokozás a nem-mégse, de a valóságban fordítva működik, óriási drámáink, terveink összedőlésének alapforgatókönyve, ahogyan elfogy valaminek a lehetősége, amit a fejünkbe vettünk, például szerelemnek, a „mégse” finomabb, játékos tagadás, mintha még mégis visszamehetnének a tervbe, az álomvilágba, ezt zárja le, mint egy bárdütés, a fokozhatatlanul tömör „nem”.

A fiú mellett, aki leginkább ő maga, a női karakterek Lovasi univerzumának fontos elemei, olyan szereplők, akik egyben az adott dalok direkt témái is. Általában magányos, szomorkás lények némi bájjal, az *Egy szözi szerelme* után szabadon (pl. *Szökített nő, Emese*). A *Jutka* és főleg a *Nagyvárosi románc* keményebb, benne van a *Polly* is a Nirvánától, egy hazakísérős-megerőszakolós történet. A nemiség nyomorának témája uralkodó a Lovasi-szövegekben. A szeretethiány, a „boldogok a lelki szegények” megnyilvánulása az érzelemmentes nemiség, nem akad világleírása, amiből kimaradna. Előfordul a szeretetteljes nemiség bemutatása is olykor ebben a költészetben, hiszen jól kell imitálnia a valóságot. A textilek közt forgás, mint a szex sajátos, meseszerű-gyermeki eufemizmus majd a fiú a lány cigijéből szív és a lány a fiú borából iszik: a megcserélt nemi szimbólumok elegánsan fokozzák a meghittséget. De az erről való álmodozást („ne menjünk el innét”) a zárlat ténye pusztítja

el, teszi idegenséggé („szeress nyugodtan, majd nem figyelek oda”), olyan, mint egy Camus vagy még inkább Sartre kisregényben, borzalmas élményt rögzít.

A következő buszon, ringó Ikaruszon

Az utazás odüsszeuszi, dantei gesztus mindig, akkor is, ha valami helyközi vidéki vonalon megyünk egy város külvárosába, vagy falu külfalujába, mint ahogy az *A következő buszon* című dalban történik. A világ bezárul a dalban, a malac hajszálon hófoltot húz a sárba: impresszionizmus, szürrealizmus, gyengéd, kiterjesztett panteizmus. Végig a József Attilára jellemző gyermeki ártatlanság, álnaivság, a fokozhatatlan és tiszta közvetlenség jegye, Lovasi megteremti vele a keresetlenség illúzióját, amivel a legüvegszerűbb, törékeny költészet is természetesnek hat. Tegyük csak arrébb egy szót, meglátjuk mi lesz. Mert persze, megy a főhős a malacával egy buszon, a malac-állat a saját lelke (vagyis én megyek a buszon, az én lelkem ez a kedves malac). Próbálnánk meg ismétlések nélkül, itt felfeslik az álca, és egy virtuóz költő szórakozik velünk: „mondom, hogy bocsánat... még egyszer bocsánat”, „egész éjjel nézi/ a távolodó fákat,/ kérdezem, hogy mit lát,/ azt mondta, hogy fákat/ lát ő elshanni”.

A nagyon is komplex versen belül költői lábjegyzet a „ringó Ikaruszon” metafora. Ugyebár Ikarusz a busz márkája. Van abban valami hátborzongató, hogy a bepállott Kádár-rendszer olyan buszokon szállította a lakosságot (engem gyerekként), aminek minden egyes darabja a híres fiú nevét viseli, aki ragasztott szárnyakon hevességében-mámorában túl közel repült a naphoz, és ebbe belepusztult. Gyönyörű irónia, felteszem, nem volt szándékos. Egy ilyen nem szándékos világban élünk, nőttünk fel és vastagon most is így léteünk magyarként (ez legvalószínűbben sose fog megváltozni). Ennek a világnak a költői valósága Lovasi András énekverseiben megtalálható.

PELSO 2019: Enteriőr

PELSO 2019: Enteriőr